

**ВОЛИНСЬКИЙ
Петро
Костьович**
(1893—1982)

Педагог, учений-
літературознавець,
методист

Петро Костьович Волинський народився 13 лютого 1893 р. в м. Олика Ківерцівського району на Волині (тепер Волинська область) у сім'ї бідного селянина. У 1912 р. юнак закінчив Острозьку гімназію із золотою медаллю і продовжив навчання в Ніжинському історико-філологічному інституті ім. князя Безбородька. Перебував він на повному пансіоні, оскільки був із малозабезпеченої сім'ї.

Ще в стінах інституту Петро Волинський захопився українською художньою літературою, що згодом стало справою його життя. По закінченні інституту (1916) був призваний в армію, навчався в Одеському артилерійському училищі. Петро Костьович брав участь у Першій світовій війні, а в 1917 р. його як учителя за фахом було демобілізовано.

Відтоді розпочалася його педагогічна діяльність: спочатку вчителював у початковій школі на станції Окниця Південно-Західної залізниці, через рік — у жіночій гімназії м. Переяслава.

У 1921—1925 рр. Петро Костьович викладав українську літературу й завідував Гоголівською семирічною трудовою школою, працював інспектором народної освіти — повітової в м. Острі та окружної в м. Києві. У 1926—1929 рр. читав курс української літератури, був заступником директора Київського педагогічного технікуму ім. Б. Грінченка. З 1929 р. працював у Київському інституті народної освіти (КІНО); у 1930 р. його було перейменовано в Інститут соціального виховання, у якому він став першим деканом шкільного факультету.

У 30-х роках в Українському науково-дослідному інституті педагогіки був створений сектор методики мови і літератури (реорганізований в 1940 р. в сектор методики російської і української мов). Першим його керівником став П. К. Волинський (1940—1942). Разом з іншими співробітниками УНДІПу Петро Костьович активно працював над удосконаленням змісту, форм і методів викладання російської та української мов у середній школі, розробляв методику навчання з цих предметів.

У 1934 р. П. К. Волинський і С. Х. Чавдаров видали «Підручник української мови. Граматика і правопис для 1—2 років початкової школи» та посібник для вчителів «Як викладати граматику і правопис української мови в початковій школі з українською мовою викла-

дання (по стабільному підручнику С. Чавдарова і П. Волинського)». Ці видання були цінними тим, що в них велика увага приділялася методичним прийомам навчання дітей грамоти. Зокрема, в посібнику «Як викладати граматику і правопис української мови...» подано матеріал для систематичного опрацювання програми з граматики і правопису, який частково служить і розвиткові усної та писемної мови учнів 1—4 класів.

У 1945—1947 рр. Петро Костьович працював старшим науковим співробітником Інституту літератури АН УРСР. З 1947 до 1976 р. він очолював кафедру української літератури Київського педагогічного інституту ім. О. М. Горького. Перебуваючи на цій посаді, вчений намагався впровадити й розвивати традиції національно-патріотичного виховання вчителів-словесників, розпочаті його попередниками в 20-х роках.

У своїй повсякденній роботі він дотримувався трьох основних вимог: знати, любити, вміти. Зокрема, «всебічно і досконало знати свій предмет — українську літературу; любити її самовіддано і на все життя — як вищий прояв духовності рідного народу; вміти передати іншим свої знання і любов»¹.

Лекції П. К. Волинського (курс української літератури, історія нової української літератури, теорія літератури, спецкурси з актуальних проблем української літератури) були не лише змістовними й глибокими, а й цікавими. Вони мали велику популярність у студентів, аспірантів, молодих викладачів. «З Ваших лекцій ми дізналися про чарівний світ мистецтва літератури, училися аналізувати твори, творчо мислити, робити власні висновки, — писав один із його учнів. — Спасибі Вам, Професоре, за ті зерна любові до рідної літератури, які Ви зронили у наші вологі душі, за ширість душевну, за кришталеву людяність. Любов до літератури, знання, в які Ви вклали стільки праці, ми, випускники, пронесемо через усе життя і щедро роздаватимемо людям»².

Петро Костьович готував і наукові кадри. Під його керівництвом написано 29 кандидатських дисертацій і 4 докторські. Він працював до останніх днів свого життя — був консультантом на рідній кафедрі. Очевидці згадують, що і в похилому віці вчений зберіг глибокий аналітичний розум, тримав руку на пульсі суспільного й наукового життя. Протягом багатьох років він був членом Українського республіканського комітету славистів, членом науково-методичної комісії з літературознавства при Міністерстві освіти УРСР.

П. К. Волинський є автором більш як 200 наукових праць, серед яких: «Теоретична боротьба в українській літературі (перша половина XIX ст.)» (1958), «Своєрідність розвитку літературних напрямів в українській літературі XIX століття» (1958), «Український романтизм у зв'язку з розвитком романтизму в слов'янських літературах» (1963). Останні розвідки стали предметом доповідей на IV і V Міжнародних з'їздах славистів. Ці фундаментальні праці дістали визнання в широких колах науковців та педагогів, сприяли розвитку досліджень з історії літератури.

Аналізуючи спадщину П. К. Волинського, вчений П. П. Хропко зазначав, що в ній є дослідження тенденцій розвитку української літератури, монографії про творчість окремих майстрів художнього слова, численні передмови. Праці вченого завжди ґрунтувалися на великому фактичному

¹ Лозовицький О. Глибока борозна. 100-річчя од дня народження П. К. Волинського // Пед. кадри. 1993. № 3—4. С. 4.

² Медушевський А. П. Наш учитель // За пед. кадри. 1968. № 5. С. 2.

матеріалі, маловідомому, а й то зовсім не відомому. Його висновки й теоретичні узагальнення поставали як результат ретельного філологічного аналізу окремих явищ, їх зіставлення з аналогічними фактами в рідній та інших літературах.

Вагомим унеском Петра Костьовича в розвиток українського літературознавства стало дослідження спадщини українських письменників: І. П. Котляревського, Т. Г. Шевченка, І. Я. Франка, Лесі Українки, М. М. Коцюбинського, Г. Ф. Квітки-Основ'яненка, Є. П. Гребінки та ін. Статті про майстерність українських письменників увійшли до збірки його вибраних праць «З творчого доробку» (1973).

П. К. Волинський брав безпосередню участь у створенні підручників з української літератури для вищої і середньої школи. Зокрема, під його керівництвом було підготовлено й видано для студентів філологічних факультетів університетів та педагогічних інститутів України тритомний підручник «Історія української доживотної літератури»: «Література першої половини ХІХ століття» (1964); «Література другої половини ХІХ століття» (1966); «Давня українська література» (1969). Два видання витримав підручник «Основи теорії літератури» (1962), що став настільною книгою студентів і викладачів філологічних факультетів.

Учений був одним із авторів підручників з української літератури для учнів 8 (після 1939 р. витримав 36 видань) та 9 класів середньої школи. За його участі були створені хрестоматії з української літератури для 6, 8, 9 класів, які також багато разів перевидавалися. У підручниках представлені твори відомих українських письменників та поетів, таких як І. П. Котляревський, П. П. Гулак-Артемівський, Г. Ф. Квітка-Основ'яненко, Т. Г. Шевченко, Марко Вовчок, Л. І. Глібов та ін. Водночас теоретичні частини й статті про письменників рясніють цитатами з праць В. І. Леніна. Для радянської доби це явище є закономірністю, бо література була провідником ідеології уряду.

Низка праць ученого присвячена методичним питанням викладання літератури в школі, серед них: «Методика літературного читання в V—VII класах» (1947), «Вивчення творчості І. П. Котляревського у середній школі» (1949), «Вивчення творчості П. Г. Тичини в середній школі» (1947).

У цьому контексті хотілося б зупинитися на методичному посібнику вченого «Вивчення творчості І. П. Котляревського у середній школі», який цікавий за своєю структурою. Він не містить методичних розробок і рецептів, які б учитель одразу міг перенести до свого робочого плану. Але в ньому вчитель знайде багато цінного матеріалу до вивчення біографії І. П. Котляревського, «Енеїди», «Наталки Полтавки» та інших творів письменника і зможе його творчо застосувати на уроках.

У співавторстві з Т. Ф. Бугайко та Ф. Ф. Бугайко П. К. Волинський написав посібник для вчителів «Методика викладання української літератури в V—VI кл.» (1952), у якому порушує проблеми історичного аналізу методів читання літературних творів у дореволюційній школі, розглядає програми і підручники з літератури, розкриває підходи до вивчення біографії письменника. В полі його зору також знаходяться виразне читання, вивчення мови твору, особливості вивчення ліричних творів, вивчення елементів теорії літератури, письмові роботи при літературному читанні тощо. Незважаючи на загальну заідеологізованість посібника, він містить багато цінних думок, які не втратили своєї актуальності й сьогодні. Надаючи великого значення вивченню української літератури в школі, автор писав:

«Література — мистецтво, а сила всякого мистецтва тільки тоді виявляється в повній мірі, коли воно діє і на розум, і на почуття».

Петро Костьович зауважував, що шкільне й позашкільне вивчення літературних творів має бути організоване так, «щоб в учнів вироблялося також і уміння уважно і вдумливо читати книжку, щоб вони привчалися цінити її, любити твори великих майстрів слова». Учений вважав, що необхідно навчити учнів висловлювати свою думку про образи, ідею, мову, художню правдивість твору, вміти оцінити його суспільне значення. Вивчення художніх творів у школі має також дати учням основні відомості з теорії літератури.

П. К. Волинський тісно поєднував вивчення літератури з мовою та граматику: «Багатства народної мови розкриваються повно саме в літературі; тому вивчення мови художніх творів має дуже велике освітньо-виховне значення. Воно показує учням красу рідної мови й викликає у них почуття національної гордості і радянського патріотизму». Окрім того, на думку вченого, уроки літературного читання сприяють удосконаленню техніки читання, розвиткові вміння викладати думку розгорнуто, послідовно, літературною мовою, що є одним із важливих засобів виховання в учнів культури мови. При цьому вчений-літературознавець наголошував на великому виховному значенні вивчення біографій видатних письменників сучасного і минулого.

П. К. Волинський був талановитим ученим, методистом, педагогом. Він зробив вагомий внесок у розвиток українського літературознавства та методики викладання української літератури в школі. Він був редактором освітянських журналів, науково-методичних збірників і багатьох інших видань. Орден Трудового Червоного Прапора — гідна відзнака його заслуг у розвитку науки та багаторічної педагогічної діяльності.

Помер П. К. Волинський 12 квітня 1982 р. Відомі вчені, колишні учні Петра Костьовича — А. П. Медушевський, Н. Л. Калениченко, П. П. Хропко — у своїх статтях високо оцінили його науково-педагогічну діяльність. Науково-методична спадщина П. К. Волинського сучасними вченими-літературознавцями вивчена ще не достатньо і чекає на дослідників.

Праці

Волинський П. К., Чавдаров С. Х. Підручник української мови. Граматика і правопис для 1—2 років початкової школи. К., 1934.

Волинський П. К., Чавдаров С. Х. Як викладати граматику і правопис української мови в початковій школі з українською мовою викладання (по стабільному підручнику С. Х. Чавдарова і П. К. Волинського). К., 1934.

Волинський П. К. Вивчення творчості П. Г. Тичини в середній школі. К., 1947.

Волинський П. К. Методика літературного читання в V—VII кл. К., 1947.

Волинський П. К. Вивчення творчості І. П. Котляревського в середній школі. К., 1949.

Білецький О. І., Волинський П. К. Українська література: Підруч. для 8 кл. середньої шк. К., 1949.

Волинський П. К. Ідейно-політичне виховання на уроках української літератури. К., 1950.

Волинський П. К. І. П. Котляревський: Життя і творчість. К., 1951.

Волинський П. К., Бугайко Т. Ф., Бугайко Ф. Ф. Методика викладання української літератури в V—VI класах. К., 1952.

Білецький О. І., Волинський П. К. Хрестоматія з української літератури: Для 8 кл. середньої шк. 7-ме вид. К., 1953.

Волинський П. К. Своєрідність розвитку літературних напрямів в українській літературі XIX ст. К., 1958.

Волинський П. К. Теоретична боротьба в українській літературі (перша половина XIX ст.). К., 1958.

Волинський П. К. Основи теорії літератури. Вступ до літературознавства. К., 1962.

Волинський П. К. З творчого доробку: Вибрані статті [про українську літературу]. К., 1973.

Література

Учені вузів Української РСР / Попов В. М., Полурез В. І., Дяченко Ю. П. К., 1968.

Медушевський А. П. Наш учитель // За пед. кадри. 1968. № 5. 15 лют.

Калениченко Н. Л. Педагог і вчений // Літ. Україна. 1973. № 12. 13 лют.

Хропко П. Учитель учителів // Слово і час. 1993. № 12.

Лозовицький О. Глибока борозна. 100-річчя од дня народження П. К. Волинського // Пед. кадри. 1993. № 3—4. Лют.